

37ο Πανελλήνιο Ιατρικό Συνέδριο 37th Panhellenic Medical Congress

Ο γιατρός λογοτέχνης: Το ταιριαστό δίδυμο*

ΑΡΧΕΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΙΑΤΡΙΚΗΣ 2012, 29(2):151-153
ARCHIVES OF HELLENIC MEDICINE 2012, 29(2):151-153

Φ. Παυλάτος

Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο
Αθηνών, Αθήνα

Από το τελευταίο τέταρτο του 20ού αιώνα και μέχρι σήμερα συσσωρεύονται με συνεχώς αυξανόμενο ρυθμό, που ίσως δεν θα ήταν υπερβολικός ο χαρακτηρισμός «χιονοστιβάδα», στοιχεία, τα οποία από σημειολογική άποψη υποδηλούν ότι το ευγενές και πατροπαράδοτο **Ιπποκρατικό Λειτουργήμα** διέρχεται, σε διεθνή κλίμακα, μια βαθιά κρίση, η οποία μπορεί να αποβεί ακόμη και μοιραία όσον αφορά στην ηθική ταυτότητα του ιατρικού επαγγέλματος, αλλά και καταστροφική για το σύνολο της κοινωνίας μας, η οποία είναι και ο τελικός αποδέκτης των υπηρεσιών υγείας.

Αναμφίβολα, το ορόσημο στην ιστορία της σύγχρονης Ιατρικής ταυτίζεται με τη γέννηση του **Ιπποκράτη, το 460 π.Χ.** Η «επαναστατική» άποψη είναι ότι **ο άρρωστος πρέπει να αντιμετωπίζεται ως ανθρώπινο πλάσμα στο σύνολό του και η θεραπεία να απευθύνεται όχι μόνο στο σώμα αλλά και στο πνεύμα.** Από τότε τα στοιχεία αυτά αποτελούν το ιδανικό πλαίσιο στη σχέση γιατρού-αρρώστου. Το άλλο καθοριστικό στοιχείο που διαμόρφωσε τη σύγχρονη Ιατρική στο ξεκίνημά της είναι ο **Ιπποκρατικός Όρκος, που αποτελεί και τον ηθικό κώδικα της ταυτότητας του γιατρού.** Εμπνευσμένοι από τις ηθικές αρχές του Όρκου του Ιπποκράτη, το 1948 θεσπίζεται από την Παγκόσμια Ιατρική Ένωση η **Διακήρυξη της Γενεύης,** στην οποία περιλαμβάνεται και παράγραφος, η οποία αναφέρεται στην **προσφορά των ιατρικών υπηρεσιών σε κάθε άρρωστο, χωρίς να παρεμβαίνουν εμπόδια εθνικά, θρησκευτικά, φυλετικά, οικονομικά, πολιτικών πεποιθήσεων ή κοινωνικών διακρίσεων.**

«Είναι γεγονός αδιαμφισβήτητο ότι οι ανθρωπιστικές αξίες και οι ηθικές αρχές είναι άρρηκτα συνδεδεμένες με την του Ιπποκράτους Τέχνη, όσο σε καμιά άλλη επιστήμη».

Ο Αμερικανός ποιητής Eliot, κλείνοντας μια διάλεξη του αναφορικά με το θεματολογικό αυτό στοιχείο, είπε:

«Σε κάθε πρόβλημα αντιμετωπίζουμε δύο απόψεις: Η μία είναι τι πρόκειται να κάνουμε για το πρόβλημα από καθαρά «τακτικής», δηλαδή από τεχνικής πλευράς για να εξαλείψουμε τη δυσκολία. Η δεύτερη όμως άποψη είναι «ποια είναι η συμπεριφορά μας απέναντι στο πρόβλημα», γεγονός που θέτει βαθύτερες προκλήσεις αντιμετώπισης και ιδιαίτερης ευαισθησίας».

Σημαντικό στοιχείο της αλλαγής της προσωπικότητας του λειτουργού υγείας είναι αναμφίβολα η διατάραξη της διαπροσωπικής σχέσης γιατρού-αρρώστου και η απώλεια της ιατρικής αξιοπιστίας. Ο γιατρός δεν είναι μόνον ο επιστήμονας-θεραπευτής ψυχής και σώματος, αλλά πρέπει και να συμπεριφέρεται ως άνθρωπος μεταξύ των πασχόντων συνανθρώπων του. Αδιαμφισβήτητα, οι άρρωστοι, ακόμη κι όταν η κατάστασή τους είναι σοβαρή, αισθάνονται ανακούφιση, κάποιου είδους βελτίωση, μέσα από την ευχαρίστηση που τους προκαλεί το ενδιαφέρον του θεραπευτή γιατρού τους.

Στο σημείο αυτό επιτρέψτε μου να σας διαβάσω μια ποιητική καταγραφή μου, με τον τίτλο «η Σταύρωση», που δημοσιεύτηκε στην εφημερίδα, στα πρώτα χρόνια των Πανελληνίων Ιατρικών Συνεδρίων της Ιατρικής Εταιρείας Αθηνών.

Η Σταύρωση

*Περνώ ανάμεσα από τα στριμωγμένα κρεβάτια
τα βαθιά ποτισμένα με τον ανθρώπινο πόνο.
Κι είναι τα χέρια
τ' αναιμικά τα χέρια που ικετεύουνε,*

* 37ο Ετήσιο Πανελλήνιο Ιατρικό Συνέδριο, Ελληνική Εταιρεία Ιατρών Λογοτεχνών, Λογική, φαντασία, συναίσθημα στην ιατρική λογοτεχνία, Συντονιστής: Χ.Γ. Μαρκόπουλος, Ομιλία Καθηγητή κ. Φ. Παυλάτου, Αίθουσα Θάλεια 3, Ξενοδοχείο "Hilton", Αθήνα, 20 Μαΐου 2011

κι είναι τα μάτια
τα σβησμένα μάτια που παρακαλάνε,
κι είναι τα χείλη
τα φρυγμένα χείλη που ψελλίζουνε.
Θεέ μου!... Πόσοι εσταυρωμένοι!...

Περνώ ανάμεσα από τα στριμωγμένα κρεβάτια
τα βαθιά ποτισμένα με τον ανθρώπινο πόνο.

Κι είναι η ανάσα
η ρηχή και γρήγορη ανάσα,
κι είναι η καρδιά
με τον καλπασμό και το παραμιλητό της,
κι είναι ο ήλιος
Ω! Ο ήλιος με το στερνό φιλί στο τζάμι.
Θεέ μου!... Πόσοι εσταυρωμένοι...
Και χωρίς ανάσταση.

Στη διαμόρφωση των συμπεριφορών του γιατρού στην καθημερινή ιατρική πράξη, αναμφίβολα, η διδασκαλία στις ιατρικές σχολές της ιστορίας της Ιατρικής, της ιατρικής ηθικής, αλλά και της Λογοτεχνίας και γενικά των κοινωνικών και των ανθρωπιστικών επιστημών αποτελεί ουσιώδες στοιχείο της ιατρικής εκπαίδευσης, όπως το επιβάλλουν οι ανάγκες της σύγχρονης κοινωνίας. Οι φοιτητές μας πρέπει να μαθαίνουν **όχι μόνο τη «μηχανική» του σώματος, αλλά και την ανθρώπινη φύση που είναι μέσα στο σώμα.** Η ανθρώπινη προσέγγιση του γιατρού προς τον άρρωστο είναι ουσιώδης, τόσο όσον αφορά στη συνεργασιμότητα του αρρώστου, όσο και στην ενίσχυση του ανθρωπιστικού στοιχείου στην αντιμετώπιση αρρώστων με δύσκολα θεραπευτικά προβλήματα, ιδιαίτερα σε περιπτώσεις με εξελικτική πορεία προς το μοιραίο.

Στη διαπροσωπική σχέση γιατρού-αρρώστου δημιουργείται ένα **«δίδυμο»**, ένας ιδιαίτερος δεσμός εμπιστοσύνης και αξιοπιστίας προς το πρόσωπο του γιατρού.

Ειδικότερα, η **Λογοτεχνία** στη θεραπευτική φαρέτρα του γιατρού θα βοηθήσει ακόμη περισσότερο στην κατανόηση του αρρώστου ως ανθρώπινου πλάσματος και γενικά στη διαπροσωπική σχέση γιατρού-αρρώστου, που τα τελευταία χρόνια έχει σημαντικά χαλαρώσει, ιδιαίτερα όσον αφορά στο παραδοσιακό στοιχείο της πλήρους εμπιστοσύνης και αξιοπιστίας. Αναμφίβολα, η **υψηλή τεχνολογία** σιγά-σιγά, αλλά σταθερά, εκτοπίζει το ανθρώπινο στοιχείο της στενής επαφής με τον άρρωστο. Ένα άλλο στοιχείο που επίσης συμβάλλει στη χαλάρωση της παραδοσιακής σχέσης γιατρού-αρρώστου είναι η πραγματική «εισβολή» στο χώρο των υπηρεσιών υγείας επιστημόνων που δεν είναι γιατροί, αλλά χειριστές πολύπλοκων super-οργάνων ή σύμβουλοι σε θέματα που σχετίζονται με αυτή την τεχνολογική ηγεμονία. Σε πρόσφατο άρθρο του στην εφημερίδα «Βήμα» (8 Μαΐου 2011), ο Καθηγητής Χειρουργικής στο Πανεπιστήμιο

Αθηνών, αγαπητός συνάδελφος, Γιώργος Ανδρουλάκης, με τον τίτλο **«Το ιατρικό λειτούργημα στο απόσπασμα»**, γράφει:

«Η τεχνολογική έκρηξη έχει τραυματίσει σοβαρά την Ιπποκρατική σχέση ανάμεσα στο γιατρό και τον ασθενή. Η άσκηση της Ιατρικής, από ανθρωποκεντρική, μεταμορφώνεται, αργά αλλά σταθερά, σε βιοτεχνολογική και ο γιατρός, από κεντρικό πρόσωπο στο χώρο της υγείας, έχει περιθωριοποιηθεί».

Από φιλοσοφική άποψη, **η Ιατρική και η Λογοτεχνία είναι ανθρωπιστικές τέχνες** και μοιάζουν μεταξύ τους, τόσο όσον αφορά στο αντικείμενο που διακονούν, όσο και στις ενέργειες, στις συμπεριφορές τους και στους επιδιωκόμενους στόχους τους.

Ο **Αντών Παύλοβιτς Τσέχοφ**, στη σύντομη αυτοβιογραφία του, που έγραψε ο ίδιος, αναφέρει επί λέξει τα ακόλουθα:

«Είμαι βέβαιος πως το γεγονός ότι ασχολήθηκα με την Ιατρική έχει επηρεάσει σοβαρά τη λογοτεχνική μου δραστηριότητα. Αυτό έχει διευρύνει σημαντικά το πεδίο των παρατηρήσεών μου και εμπλουτίσει τις γνώσεις μου, των οποίων την πραγματική αξία για μένα μόνον εκείνος που είναι ο ίδιος γιατρός μπορεί να καταλάβει».

Επίσης, ο γιατρός **John Salinsky**, στο βιβλίο του *“Medicine and literature”* (έκδοση 2002), γράφει στην εισήγησή του:

«Η Λογοτεχνία μου έδωσε μεγάλη ευχαρίστηση και την αίσθηση ότι ανακάλυψα κρυμμένο θησαυρό».

Στην καθημερινή ιατρική πράξη, ο **ερευνητής γιατρός** προσπαθεί να ερμηνεύει τους νόμους και τις αλληλουχίες που κυριαρχούν στον ανθρώπινο οργανισμό και ο **κλινικός γιατρός**, στο κρεβάτι του αρρώστου, εξοπλισμένος με τις γνώσεις και τις δεξιότητες της **«Τεχνο-Ιατρικής»** και της **«Ψυχο-Ιατρικής»**, προσπαθεί να διαγνώσει και να θεραπεύσει τις διαταραχές των λειτουργιών του οργανισμού που είναι υπεύθυνες (αιτιολογικό υπόστρωμα) για την παρέκκλιση ή τις παρεκκλίσεις από το καθοριζόμενο ως το φυσιολογικό *status* της υγείας. Έτσι, ο γιατρός ενσαρκώνει τον **ανιχνευτή της γνώσης και της αλήθειας**, στοιχεία που θα τον οδηγήσουν να γίνει **θεραπευτής του ανθρώπινου σώματος** (αποκατάσταση των μηχανιστικών παρεκκλίσεων) **και της ανθρώπινης ψυχής** (αποκατάσταση της παρέκκλισης των ψυχικών λειτουργιών και των φυσιολογικών διεργασιών).

Στην άλλη **ανθρωπιστική τέχνη** που εκπροσωπείται από τη Λογοτεχνία, λίγο πολύ ακολουθούνται οι ίδιες διαδικασίες διερεύνησης της ανθρώπινης φύσης, μέσα από πνευματικούς διαύλους, μελετώντας και περιγράφοντας τη ζωή των ανθρώπινων όντων, όχι μόνον όπως **«φαίνεται»**, αλλά και όπως λειτουργεί στο βάθος των διεργασιών του εσωτερικού **«είναι»**.

Ο **λογοτέχνης**, αντί για τα μέσα του εργαστηρίου και

των άλλων παρακλινικών τεχνολογικών στοιχείων της ιατρικής «Τέχνης», χρησιμοποιεί τις λέξεις στο δικό του «εργαστήρι» της φαντασίας, του στοχασμού και του διαλογισμού, καταγράφοντας και περιγράφοντας καταστάσεις και συναισθήματα, αναζητώντας και αυτός την «αλήθεια» μέσα στα μονοπάτια της πολυπλοκότητας της ανθρώπινης φύσης και ζωής.

Και στις δύο «Τέχνες», οι στόχοι είναι παράλληλοι, ο γιατρός στην καθημερινή ιατρική πράξη και στην κλινική προσπάθει, αφού εντοπίσει το «πρόβλημα», να ανακουφίσει τον άρρωστο από τον «πόνου» που τον βασανίζει. Αλλά και ο λογοτέχνης-ποιητής προσφέρει με την «Τέχνη» του εκείνο το αίσθημα της ανακούφισης και της ευχαρίστησης, γιατί όχι και του «πόνου» (;), από την πολυπλοκότητα της καθημερινότητας, σε όλους εκείνους τους αναγνώστες που ταξιδεύουν στα γνωστά ή άγνωστα μονοπάτια του πνευματικού κόσμου.

Είναι αδιαμφισβήτητο το γεγονός ότι η **Λογοτεχνία προσφέρει σημαντική βοήθεια στο λειτουργό της Ιπποκρατικής Τέχνης, αλλά και στην ιατρική ηθική**, η οποία και αποτελεί σημαντικό υποστρωματικό στοιχείο των ανθρωπιστικών αξιών. Είναι περισσότερο από βέβαιο ότι η Λογοτεχνία και η Ποίηση, με τη βαθύτερη φιλοσοφική άποψη, ιδιαίτερα όσον αφορά στη Βιο-ηθική, διαμορφώνει ένα σημαντικό στοιχείο στην προσωπικότητα του γιατρού, απόλυτα ταιριαστή με τις απαιτήσεις της επιστήμης και της κοινωνίας. Στο σημείο αυτό, η αναφορά στη συμβολή των έργων και της διδασχής των αρχαίων Ελλήνων φιλοσόφων (Σωκράτης, Πλάτων, Αριστοτέλης) και γενικά η εισαγωγή στην κουλτούρα του 5ου π.Χ. αιώνα της ηθικής της αρετής είναι αναγκαία και επιτακτική, ιδιαίτερα στη σημερινή εποχή. **Αναμφίβολα, η Λογοτεχνία προσαρμόζει τις συμπεριφορές μας απέναντι στα κλινικά και στα θεραπευτικά προβλήματα και κατά κάποιον τρόπο «συμμετέχει» στη**

λήψη αποφάσεων για την αντιμετώπιση, όχι μόνο του σωματικού «μηχανιστικού» προβλήματος, αλλά και της ανθρώπινης ψυχής.

Και το ερώτημα:

– Πώς συμβιβάζεται ο γιατρός να διακονεί και τις δύο «Τέχνες» μαζί, την Ιατρική και τη Λογοτεχνία; Μπορεί ο γιατρός-λογοτέχνης να κουμαντάρει συγχρόνως και τις δύο «Τέχνες»;

Η απάντηση είναι ότι όχι μόνο μπορεί να τις κουμαντάρει, αλλά η μια «Τέχνη» μπορεί να ωφεληθεί από την άλλη με ένα **μηχανισμό θετικής παλίνδρομης αλληλορρύθμισης (feed-back)**, για να χρησιμοποιήσω όρο της Ενδοκρινολογίας. Τα παραδείγματα είναι άπειρα. Θα αναφέρω μόνο ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα. Ο **Williams Carlos Williams** υπήρξε ένας θαυμάσιος γιατρός και ένας καταξιωμένος λογοτέχνης (Ποίηση και Πρόζα), ακόμη και ζωγράφος. Σημειώνω ότι τιμήθηκε και με το βραβείο Pulitzer για την ποίησή του. Τα περισσότερα θεματικά στοιχεία για τα ποιήματά του τα εμπνεύστηκε από την καθημερινή ιατρική πράξη.

Συμπερασματικά, τόσο η Λογοτεχνία όσο και η Ιατρική είναι δύο «Τέχνες» που πάνε θαυμάσια μαζί και αποτελούν σημαντικές πηγές έμπνευσης και ευαισθητοποίησης, ακόμη και πρόκλησης για μελέτη της αλληλεπίδρασης των επιστημονικών επιτευγμάτων και των ανθρωπιστικών αξιών. **Η Ιατρική με σύμμαχο τη Λογοτεχνία αποτελούν ένα αδιάσπαστο «δίδυμο»**, που αδιαμφισβήτητα διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στην ίδια τη ζωή και τη σταδιοδρομία του γιατρού ως θεραπευτή του σώματος και της ψυχής των συνανθρώπων του.

Φώτης Παυλάτος
Νικηφόρου Λύτρα 46
Αθήνα